

LUND UNIVERSITY

Runsten på resa

Lundagårdsstenen från vikingatid till nutid

Wienberg, Jes

Published in:
Mellan slott och slagg

2016

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2016). Runsten på resa: Lundagårdsstenen från vikingatid till nutid. I I. Gustin, M. Hansson, M. Roslund, & J. Wienberg (Red.), *Mellan slott och slagg: vänbok till Anders Ödman* (Vol. 17, s. 279-296). (Lund Studies in Historical Archaeology; Vol. 17). Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Runsten på resa

– Lundagårdsstenen från vikingatid till nutid

Jes Wienberg

Rune-stone on the road – the Lundagård stone from the Viking Age to the present

The article traces the Lundagård rune-stone on its road in Lund – from its origin as a part of a Viking Age monument probably at Helgonabacken, its reuse at the All Saints monastery, where it was rediscovered in 1682, to the Lundagård park in the 1740s, its reuse in a memorial in the old Botanical Garden in 1868 to its location in the university library since 1957. The movements are perceived as actions to give the past

new meaning and relevance, when the monument has fallen into oblivion. The occurrence of rune-stones at churches e.g. the cathedral of Uppsala is interpreted as “spolia” or expressions of historicism. Furthermore, the motifs with two masks and two armed wolfs on the Lundagård stone are given a new interpretation as showing Odin and the commemorated brethren Olof and Ottar as his “ulfhednar”, e.g. berserk warriors.

Inledning

Studenter och forskare hastar förbi. Enstaka slår sig ned i stolarna upptagna av sina datorer eller mobiltelefoner. Andra betraktar de skiftande utställningarna. Få ser emellertid Skandina viens högsta runsten i hörnan, Lundagårdsstenen (figur 1). Runstenen har blivit en plats för glömska.

Men Lundagårdsstenen har tidigare varit i fokus, här och på flera andra platser. När stenen restes, var det troligen inte långt ifrån dess nuvarande plats på en höjd norr om Lund. Från monumentet har man i så fall kunnat se ner till den nya staden och över till Uppåkra, Lunds föregångare som maktcentrum i Skåne. Sedan har stenen flyttats till benediktinernas Allhelgonakloster, där den har återfunnits i klostrets ruiner. Därefter har den flyttats ner till Lundagård och brutits i tre delar, kanske för att tjäna som trappsten, åter samlats och ställts upp på en hög omgiven av andra runstenar med anledning av Lunds universitets jubileum, och slutligen flyttats till Universitetsbibliotekets entré som dess äldsta handskrift. I dag presenteras runstenen som bibliotekets största (men inte äldsta) dokument.

Lundagårdsstenen är ett av många monument, som har flyttats runt i landskapet, som har växlat mellan att vara i och ur fokus, och som har skiftat i innebörd. Men varför flyttas monument till nya platser? Varför omvandlas minnesplatser till platser för glömska? Och varför skiftar monument i betydelse?

Studiet av etableringen, flyttningen och återbruket av runstenar har ofta fördelats på två eller tre olika diskurser. Runologer och även många arkeologer har fokuserat på den ursprungliga meningen och kontexten. Arkeologer har även intresserat sig för den sekundära placeringen vid medeltidskyrkor. Därefter har överlåtits åt historiker, etnologer och museologer att studera, hur runstenar har flyttats och återbrukats i nya minnesmärken eller återbrukats som antikviteter i samlingar och museer. Sällan har runstens hela livsförlopp fått odelad uppmärksamhet.

Syftet är här att följa Lundagårdsstenen i ett långtidsperspektiv, att skriva monumentets biografi med fokus på pendlingen mellan minne och glömska, och att spåra dess förflyttningar och skiftande mening (jfr Kopytoff 1986). Lundagårdsstens skrivna biografi kan trots textens omfattning aldrig bli ”komplett”, men utgör ännu ett exempel på återbruk i en ny kontext (jfr Chippindale 2012).

Flyttningar och återbruk

Flyttningar och återbruk av monument och minnesmärken har förekommit i alla perioder. Arkeologer har blivit uppmärksamma på, hur man även i det förflutna har förhållit sig medvetet till det förflutna lång tid innan historieskrivning och historiska discipliner, än mindre arkeologin blev verklighet. Megalitgravar har utnyttjats för nya begravingar, nya gravar har placerats intill äldre gravhögar, hallar har

Figur 1. Lundagårdsstenen i Lunds universitetsbibliotek. Foto: Jes Wienberg, oktober 2014.

anlagts på gravar och gravar på tomter av hallar, kyrkor har anlagts vid eller på gravhögar och bildstenar har återbrukats i gravar – och i många fall har monument flyttats för att få nya funktioner och betydelser (t.ex. Burström 1996; Bradley 2002; Thäte 2007; Hållans-Stenholm 2012).

Välbelysta exempel på flyttning och återbruk är så kallade ”spolier”, antika byggnadsdelar, som har återanvänts i nya sammanhang. Antika byggnader och ruiner har använts som stenbrott, varifrån material har hämtats under medeltiden. Till exempel lät ostrogoternas kung Theoderik den store transportera marmor från Rom till sitt residens i Ravenna, och Karl den Store lät flytta mosaiker och marmor från både Rom och Ravenna till återuppförandet av sitt palatskapell i Aachen. Även bronsskulpturer flyttades, så som en rytterstaty av Theoderik. Något nytt skapades med en legitimerande syftning till det förflutna, och bruket av spolier var både praktiskt och ideologiskt (Fabricius Hansen 2003: 157f; Hållans-Stenholm 2012: 55ff).

Även i medeltidens Danmark har det påvisats, att antika byggnadsdelar, romerska polerade stenkolonner, måste ha hämtats utomlands och infogats i kyrkor och kloster kring 1200, exempelvis i Fjenneslev och Roskilde, liksom i Absalons borg i Köpenhamn (Stiesdal 1975: 43; Norn 1986).

Det finns många exempel på monument och minnesmärken, som flyttats och därmed ändrat mening. Ofta har det handlat om krigsbyten, som när Sconestenen, den skotska kröningsstenen, fördes till London 1296; stenen kom tillbaka till Skottland 1996 (Breeze & Munro 1997). På samma sätt blev lejonet från Pireus i Grekland, som på vikingatiden fick en runinskrift, fraktad till Venedig 1687 (Roesdahl 1993: 314ff). Istedlejonet, som restes i Flensburg 1862 som segermonument över slaget vid Isted, fördes efter det danska nederlaget 1864 som trofé till Berlin, och efter det tyska nederlaget 1945 till Köpenhamn, men kom 2011 åter tillbaka till Flensburg, nu som ett uttryck för försoning (Poulsen & Schulte-Wülwer 1993; Adriansen 2011).

Antika monument och föremål insamlades och överfördes till huvudstäderna i de europeiska stormakterna, där de omvandlades till antikviteter i museer eller nya monument. Välkänd är den egyptiska Rosettastenen och de grekiska Parthenonskulpturerna, som kom till British Museum i London under 1800-talets första årtionden. Senare fick Paris, London och New York egyptiska obelisker kallade ”Kleopatras nålar” åren 1833, 1878 och 1881 (Greenfield 1995: 42ff, 115f; Bahn 1996: 62ff, 67f).

De flyttade monumenten och minnesmärkena, fornsakerna, antikviteterna och även människokropparna, har gett upphov till en intensiv debatt om, vem forntidens spår tillhör eller borde tillhöra, och i många fall har frågan om ett återförande aktualiserats (Greenfield 1995; Bring 2015). Här skall det emellertid handla om flyttningen och återbruket av en särskild kategori av monument, nämligen runstenar. Och syftet är att visa, att även kortare flyttningar kan vara en ledtråd till deras olika betydelser över tid.

Runstenar

Vikingatidens och den tidiga medeltidens runstenar var ofta monumentala, och det framgår av många inskrifter att de var resta som minnesstenar över namngivna personer. Den återkommande frågan har inte varit deras funktion som minne, utan varför ett äldre skick att resa runstenar återupptogs och blev så omfattande på 900- och 1000-talet. Alltså om det fanns något mera än funktionen som minne. Restes runstenarna som politiska manifestationer vid etablerandet av ett kungarike (Randsborg 1980: 25ff)? Eller var syftet att runstenarna skulle vittna om social status och släkterelationer vid övergången till kristendomen; något som tidigare kom till uttryck i gravritualer och -gävor (Sawyer 2000)?

Minne, politik eller religion: de tre huvudförklaringarna kan alla knytas till Harald Blåtands stora runsten i Jelling på Jylland (DR 42), som ofta framhåvs som avgörande för att skicket att resa runstenar fick en renässans. Stenen var för det första en minnessten över Haralds fader Gorm och hans moder Thyra, därefter en påminnelse om Haralds politiska och religiösa bedrifter: ”Harald konung lät göra dessa kummel efter Gorm, fader sin, och efter Tyra, moder sin. Den Harald som vann Danmark alla och Norge och gjorde danerna kristna.” Den stora Jellingstenen kan även ha fungerat som förebild, för att skapa samband mellan text och bild på runstenar. Under bilden av ett stort djur och en orm i strid ses texten ”och Norge” och under Kristus texten ”och gjorde danerna kristna” (Roesdahl 1999; även Wood 2014); medvetna samband mellan texter och bilder har påvisats på åtskilliga yngre runstenar i Sverige (Andrén 2000).

Den stora Jellingstenen står på ursprunglig plats. Den är placerad framför kyrkan och mellan de två gravhögarna, och har ingått som en central del av en mäktig kunglig anläggning. Och för att förstå betydelsen av runstenar har det varit av intresse att fastlägga deras ursprungliga lokalisering (t.ex. Jacobsen & Moltke 1941–42, Text: 909ff; Øeby Nielsen 2005; Klos 2009; Hansson 2014). Men de flesta runstenar har flyttats, åtminstone i Danmark och Norge, och då ofta flera gånger. Runstenar har återanvänts i kyrkor, broar eller andra byggnadsverk, och härifrån har de sedan tagits ut, rests på nytt och i stort antal flyttats till samlingar och museer.

Flyttningar och återbruk i tidig modern och modern tid är väl belysta. I många fall flyttades runstenar för att ingå i en samling, ett museum (jfr Jacobsen & Moltke 1941–42, Text: 986ff) eller en utställning, och de omvandlades således från monument och minnesmärken till antikviteter och källor. I andra fall skulle runstenen ingå i konstruktionen av ett nytt minnesmärke. Här ska nämnas några mer välkända exempel.

En runsten från Ändersta och en runsten från Eds kyrka, båda i Uppland, gavs bort av Karl XI i 1687 till Ox-

ford, där de kom att ingå i Ashmolean Museum (SR: U 104, 1160). En runsten från Lilla Ramsjö, Uppland, kom till Edinburgh Castle 1787 (U 1173). En runsten från Stenstad i Telemark i Norge, Igijos-stenen, transporterades till Jägerspris på Själland för att återanvändas 1782 i ”Julianehøj”, ett minnesmärke för änkedrottning Juliane Marie med utgångspunkt i en äldre gånggrift (Adriansen 2010: 56ff). Härulfstenen (Hovslund eller Øster Løgum-stenen) vid Härvägen på Jylland flyttades till Potsdam som krigsbyte 1864, men kom tillbaka 1951 (DR 15; Danske Runeindskrifter, SJy 62; Adriansen 2010: 356f). Och som ett äventyrligt exempel kan nämnas Örbysten från Uppland, där en av tre runstenar lånades ut till Världsutställningen i Paris 1867 men på hemresan tappades i hamnen i Le Havre. Stenen dök emellertid upp igen i samband med en muddring 1897 och kom tillbaka till Uppsala (U 1011).

Ofta har runstenar flyttats åtskilliga gånger innan de har nått sin nuvarande placering. Ett förnämligt men samtidigt typiskt exempel är Hunnestsmonumentet i Skåne, som bestod av åtta stenar omkring 1627, därav två runstenar och tre bildstenar. Monumentets stenar återupptäcktes delvis förstörda i ett gårde 1814. De tre bevarade stenarna flyttades 1874 till Marsvinsholms slottspark, 1913 vidare till runstenshallen på Historiska museet i Lund och därifrån till Kulturen 1954 (DR 282–286; Danske Runeindskrifter, Sk 54–58).

Men den stora frågan har varit, varför så påfallande många runstenar har hittats i eller vid kyrkor.

Runstenar och kyrkor

Runstenar har påträffats vid prästgårdar, i kyrkogårdshägnader, på kyrkogårdar och i själva kyrkobyggnaderna. Deras ursprungliga placering kan då ha varit en tingsplats, ett gravfält eller kanske en storgård på ungefär samma plats – eller så kan de ha hämtats längre bortifrån (jfr Sawyer 2000: 26; Øeby Nielsen 2005: 131ff).

Med hjälp av katalogen i Birgit Sawyers bok *The Viking-Age Rune-Stones* kan det konstateras, att 860 (37 %) av totalt 2308 runstenar har påträffats i eller vid kyrkor, på kyrkogårdar eller vid prästgårdar; härav 111 (56 %) av 199 i det gamla Danmark, 20 (39 %) av 51 i Norge och 729 (35 %) av 2058 i Sverige, de sistnämnda med stora regionala variationer (uträkning från Sawyer 2000: 191ff).

Runstenar och Eskilstunakistor (numera ofta kallade tidigkristna gravmonument jfr Ljung 2013: 4) som har påträffats i själva kyrkobyggnaden har länge varit i fokus. Således uppmärksammade man redan år 1594 runstenar i fundamentet till Uppsala domkyrka. Och hittills har det påträffats inte mindre än 18 runstenar i eller vid domkyrkans kor, åtskilliga med en placering som stöd under korets pelare (U 922–935 samt nyfynd 1972 och 1975; SvK 232: 393ff). Som ett annat och nyare exempel kan nämnas

Bjerring på Jylland, där en runsten hittades 1996 som tröskelsten vid ingången till den romanska kyrkan, med texten uppåt och en mask nedåt (Stoklund 1997). Ett tredje välkänt exempel, som kan påminna om förhållandena i Uppsala, är från den så kallade Sverkersgården i Alvastra i Östergötland, där tre hållar av Eskilstunakistor hittades som fundament under kryptkyrkans valvpelare (Frödin 1920: 13ff med figur 7–9).

De påfallande många och ibland även påfallande placeringarna av runstenar (och Eskilstunakistor) vid eller särskilt inne i kyrkor har föranlett många spekulationer (forskningsöversikt i Hållans Stenholm 2012: 58ff). Forskare har i huvudsak framfört antingen en praktisk eller en symbolisk förklaring till runstenar i kyrkor, i linje med tolkningen av romerska spolier i medeltidens England (jfr Eaton 2000: 133ff).

Runstenar kan ha återanvänts som ett lättillgängligt byggnadsmaterial. Den praktiska förklaringen uppträder redan hos polyhistorn Johannes Schefferus i samband med runstenarna i Uppsala domkyrka (Schefferi 1666: 195ff; jfr SvK 232: 394), men återfinns sedan med jämna mellanrum i Sverige och inte minst Danmark. Runstenar kan ha hittats i kyrkornas omedelbara närhet, vid en äldre tingsplats, ett gravfält eller en storgård på samma ställe (Wilson 1994: 131ff).

Eller så kan runstenar ha placerats i kyrkor med ett meningsskapande syfte – under kolonner eller pelare, i fundamentet, vid gränser som portaler eller ute i kyrkogårdsmuren. Men tolkningen av symboliken varierar från forskare till forskare, från text till text. Runstenar kan ha placerats i kyrkor för att visa kristendomens seger över hedendomen (SvK 232: 394; även Burström 1996: 27ff). Släkter lät flytta sina monument till förnäma platser i kyrkan av pietet och som en markering av status (Gustavson 1986: 31ff). Runstenar i kyrkor var symboler för kraft och makt, där de nya sammanhangen skulle visa, att det hade skett ett brott med det förflutna (Johansen 1997: 156ff, 242ff). Runstenar skulle visa social samhörighet mellan de gravlagda, släkten och stamgården, där en äldre förfäderskult (eller förmoderskult) integrerades i kyrkan; sönderbrutna stenar kan jämföras med altarets relikier (Ersgård 2006: 102ff). Eller syftet kunde vara, att förfäder (och -mödrar) skulle bli en del av kyrkans gemenskap och få del i dess förböner; med teologisk motivering blir det gamla byggstenar i det nya (S. Zachrisson 2007: 34ff; jfr T. Zachrisson 1998: 162).

För ett praktiskt återbruk talar, att runstenar, liksom andra stenar från fornminnen, har varit lättillgängliga och användbara i en uppbyggnad av såväl kyrkan som kyrkogårdsmuren, vilka båda har varit i behov av många och stora stenar. Emot en symbolisk tolkning talar, att runstenarna påträffas precis överallt, där det används stenar både i och kring kyrkorna. Emot talar även den vårdslösa hanteringen, där runstenar, som skulle vara resta, lades ner, och text och bilder därmed doldes. Och emot talar den ibland mycket

hårdhänta hanteringen: i Bjerring hackades således delar av runstenen bort, så att den kunde infogas som tröskelsten vid portalen, och det finns även hål efter ett försök att klyva stenen (jfr Stoklund 1997: 58 med figur 2).

För en symbolisk betydelse talar den iögonenfallande lokaliseringen i Uppsala domkyrka, Alvastra och andra kyrkor, där inskrifter och bilder har varit synliga. För en symbolisk överföring talar också, att man i samtiden flyttade redan begravda från ett ställe till ett annat. Ärkebiskop Absalon lät således flytta farfadern Skjalm Hvides och hans son Tokes ben från gravar i Fjenneslev kyrka till Sorö klosterkyrka, där de blev inmurade i en pelare (DK V: 78). Och när ärkesätet flyttade från Gamla Uppsala till Östra Aros 1273 överfördes såväl namnet Uppsala som relikerna av Erik den helige och kvarlevor av tidigare biskopar (SvK 229: 271ff). Att det i dessa fall rör sig om en markering mot hedendomen kan dock uteslutas, eftersom de allra flesta runstenar (liksom alla Eskilstunakistor) var kristna och i många fall hade synliga kors, t.ex. i Uppsala domkyrka. En flyttning som vittnesbörd om släkters status är inte övertygande, då inmurandet skedde många generationer senare, som i Uppsala vid uppförandet av koret ca 1273–1330 (jfr SvK 232: 394). Reliker och fragment av kistor kan inte jämföras. Syftet med uppdelningen av ett helgons ben var, att så många kyrkor som möjligt skulle få del i det heliga, medan ett medvetet uppdelande av Eskilstunakistor var överflödigt, när de kom att muras in i en och samma byggnad. Fragmenteringen kan förklaras av kalkstensens spröda karaktär; den uppträder inte där materialet är mera motståndskraftigt. Slutligen, om flyttningen skulle skett med hänsyn till förböner, rättigheter eller samhörighet, kunde man förvänta att stenarna och texterna hade varit synliga och dessutom fått en förnäm placering nära huvudaltaret, vilket, bortsett från i Uppsala, sällan är fallet.

Praktiskt eller symboliskt – enligt min uppfattning är det inte en fråga om ett antingen-eller. För alla runstenar kunde återbrukas som byggnadsmaterial, men i några fall kan bruket dessutom ha haft ett symboliskt syfte. Runstenar i eller vid kyrkor kan vara uttryck för ett historiebruk, där det visas intresse för det förflutna. Forskare har påpekat betydelsen av förflutenhet och platskontinuitet generellt i Skandinavien (Andrén 2013) och betydelsen för just medeltidens aristokrati (Hansson 2006: 87ff). Forskare har även mera konkret föreslagit, att återbruket av runstenar i kyrkor kunde vara en hänvisning till forntiden och traditionen (jfr Anglert 2005: 42f; Øeby Nielsen 2004: 90f).

I Danmark fanns kring 1200, då många kyrkor måste ha varit under uppbyggnad, klart historiserande tendenser, där runor var centrala, kanske som led i en samling mot den tyska kejsarens krav om överhöghet. Under valdemarstiden samverkade historieskrivningen med en politisk strävan efter att markera nationell identitet (jfr Damsgaard Olsen 1992: 26ff). Exempel på detta är Valdemar den stores intresse för Runamo i Blekinge, ärkebiskop Absalon och Es-

bern Mules runsten vid Norra Åsums kyrka i Skåne (DR 347), historieskrivningen med Saxos verk *Gesta Danorum* – och senare Skånelagen, som skrevs ned med runor i *Codex Runicus* omkring 1275–1300. Till det historiska intresset kan då räknas bruket av romerska spolier under den romanska perioden. I Norge kan nämnas Snorre Sturlassons *Heimskringla*. För Sveriges del kan nämnas, att *Erikskrönikan* tillkom kring 1330, alltså vid samma tid som runstenar murades in i Uppsala domkyrka.

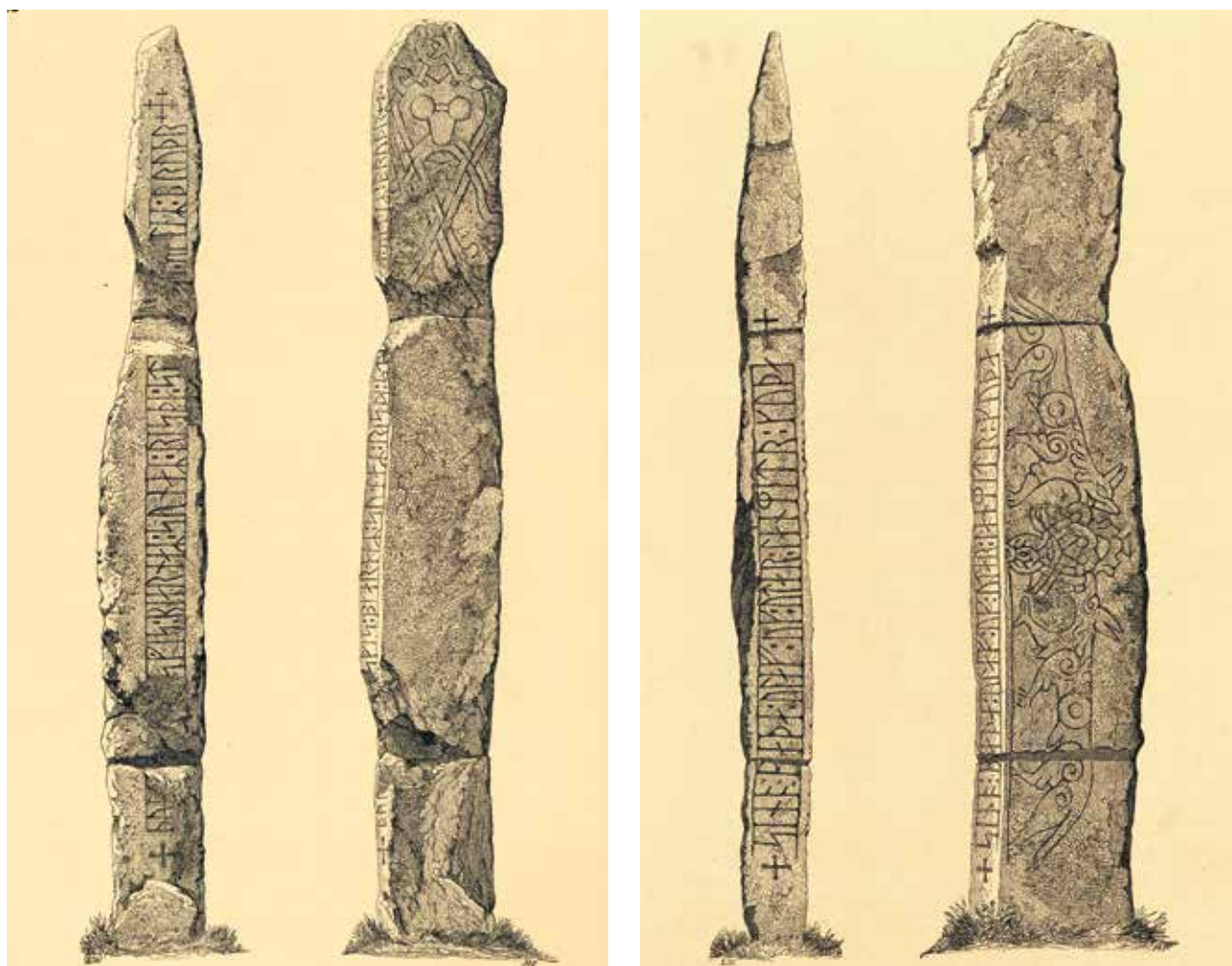
Uppsala domkyrka har varit ett återkommande exempel i diskussioner om runstenar och kyrkor; här formulerades den första tolkningen och här vill jag avrunda. Just i Uppsala menar jag att runstenarna har fungerat som spolier i en medveten rumslig gestaltning av det heliga. Där runstenar, ibland med kors, låg i golvet under de yttre pelarna längs koromgången fanns uppe på de inre pelarna baldakiner för skulpturer, troligen apostlabilder; baldakinerna är nu tomma och runstenarna är täckta av ett nyare golv (jfr SvK 230: 7ff). Runstenarna och apostlarna bildade koncentriskt halvcirklar kring högaltaret och skrinet med relikerna av Erik den helige. Skrinet hade troligen sin placering nära altaret (jfr SvK 231: 135). Runstenarna och apostlarna bidrog till fokus på högaltaret och den svenska helgonkungen. Som bakgrund fanns flyttningen av det religiösa centrumet från det väl etablerade Gamla Uppsala till Östra Aros, en plats utan motsvarande historisk och religiös status. Det kanske var motstånd mot planerna, och i början av processen var det tidigare biskopssätet Sigtuna ett alternativt förslag (jfr SvK 229: 271f). Flyttningen av ärkesätet från Gamla Uppsala till Östra Aros, det nya Uppsala, behövde stöd av såväl traditionen med runstenar från omnejden som den kristna trons apostlar.

De ovanligt många fragment av Eskilstunakistor funna i Hov kyrka i Östergötland har tidigare uppfattats som gåtfulla, eftersom de var inmurade i en byggnadsdel från sent 1200-tal (t.ex. Ersgård 2006: 103f). Men Hov kyrka kan nu fogas till andra högmedeltida exempel på ett intresse för det förflutna.

Lundagårdsstenen

Runstenen, som nu står i Lunds universitetsbiblioteks entré, har gått under flera namn: Lundagårdsstenen (t.ex. Wimmer 1904–05: 131) efter dess tidigare placering i Lundagård, enbart Lund(a)stenen I efter staden Lund (DR 314), Allhelgonastenen efter klostret (Gerle 1984: 184) eller Helgonastenen (Weibull 1966: 4) efter Helgonabacken, som området med universitetsbiblioteket kallas.

Som en monumental runsten i granit, den högsta i det danska området med sina ca 4,6 m (mätt från golvet i universitetsbiblioteket), har Lundagårdsstenen fått uppmärksamhet i flera översiktsverk och databaser – om runstenar, om vikingatiden, om Skånes och Lunds historia (t.ex.

Figur 2. Lundagårdsstenen tecknad av Magnus Petersen 1876. Efter Wimmer 1904–05: 132f.

Wimmer 1904–05: 131ff; Bolin 1930: 147, 157; DR 314; Blomqvist 1951: 31ff; Moltke 1976: 207f; Andrén 1980: 80f; Enoksen 1999: 81ff; Carelli 2012: 62; Danske Runeindskrifter, SkL 3).

Runstenen är avlång med fyra sidor, två smala textsidor som i *Danmarks Runeindskrifter* kallas A och B och två bredare bildsidor C och D (figur 2). Sida A: + þu(r)[kisl : sun : i]sgis : biarnaR : sunaR : risþi : sti[nā : þisi] : (uf)tiR : bruþr +. Sida B: + sinā : baþa : ulaf : uk : utar : lanmitr : kuþa +. I svensk översättning: ”Torgisl, son av Esge Björnsson, reste dessa stenar efter sina båda bröder, Olof och Ottar, goda landmän” (DR 314; Carelli 2012: 62). Fyra kors ramar in de två texterna. Runstenen är smyckad med flera bilder. På sida C (förvirrande nog kallad D av Wimmer) finns en mask omgiven av två motställda djur, troligen vargar, beväpnade med sköldar och svärd. Och överst på sida D (C hos Wimmer) finns ytterligare en mask.

Runstenen med den yngre runraden tillhör gruppen ”Efter-Jelling” och dateras till ca 970–1020 (jfr Danske Runeindskrifter: SkL3). Korsen visar, att stenen tillsynes har rests i den kristna perioden, troligen vid tiden för Lunds grundläggning som en kristen stad, där det än så länge tidigaste spåret är en grav från 990 nära Kattesund; stadens

grundläggare var således troligen Sven Tveskägg (Carelli 2012: 46ff).

En släkt presenteras i tre generationer med Björn, Esge Björns son, och hans tre söner Torgisl (Torgel eller Troels), Olof och Ottar. Och med hjälp av flera jylländska runstenar kan kännedomen om släkten utvidgas och en fjärde son fogas till: en runsten vid Grensten kyrka på Jylland är rest av Toke Smed efter Revle, son av Esge Björns son (DR 91); Toke Smed reste även en sten i Hörning efter Troels Gudmunds son, som gav honom guld och frälse (DR 58). Slutligen nämns ”Esger Bj...” på en sten från Århus (DR 65).

Olof och Ottar beskrivs som ”goda landmän”. Beteckningen ”landman”, som även är känd från en runsten i Skivum på Jylland (DR 133), har tolkats som en titel på godsägare, långt ifrån dagens bönder. Och tillägget ”god” är av samma kategori som värdig eller välbödig, alltså beteckningar som under medeltiden var förbehållna aristokratin (jfr Jacobsen & Moltke 1941–42, Text: 680; Randsborg 1980: 40; Christophersen 1982: 124, 132f). Mera konkret har det spekulerats om, att Olof och Ottar skulle kunna vara ”stormän” i kunglig tjänst i Lund (Andrén 1980: 80f) och Torgisl kungens befallningshavare i Lund (Wahlöo 2001: 22f).

Lundagårdsstenens ursprungliga placering är inte känd, men det är rimligt att anta, att stenen inte har stått långt ifrån dess fyndplats i ruinerna av Allhelgonaklostret. Och det framgår av formuleringen ”dessa stenar” i flertalsform, att den inte stod ensam, men ingick i ett större monument. Hypotetiskt kan monumentet ha varit en skeppssättning som i Jelling, Bække, Glavendrup, Tryggevælde eller Färlöv, där skeppssättningar kombineras med runstenar och ibland även en hög (Vestergaard 2007: 159ff), eller en samling stenar som i Hunnestad (DR 282–286) eller Västra Strö (DR 334–335).

Med hänvisning till både Lundagårdsstenen och klostret har det ofta förmodats, att det har funnits en vikingatida storgård på Helgonabacken (t.ex. Blomqvist 1951: 33). Det är möjligt, men det har hittills inte hittats några arkeologiska belägg för gårdens existens; de enda indicierna är några gropar påträffade 2001, som inte kan dateras med säkerhet (Johansson Hervén 2007: 18; jfr Balic 2004: 39f). Helgonabacken är emellertid så påverkad av byggnationen för klostret, biblioteket och lasarettet, att spår av en storgård antingen kan ha grävts bort utan dokumentation eller ännu döljs under mark. De arkeologiska undersökningarna på Helgonabacken på 1940-50-talen var misskötta (enligt Rikard Holmberg och Ragnar Blomqvist som intervjuats av Anders Andrén; mail 8 januari 2015).

Frånvaron av tydliga spår av en bebyggelse från vikingatiden på Helgonabacken har gett upphov till en alternativ tolkning: Lundagårdsstenen skulle istället kunna ha stått nere i staden (Carelli 2012: 62), men det är enbart en spekulation.

Mellan Thor, Odin och Kristus

Lundagårdsstenens bilder har iakttagits och tolkats sedan (åter)upptäckten på 1600-talet. Tolkningarna har pendlat mellan det hedniska och det kristna, mellan Thor, Odin och Kristus, och mellan vargar och lejon. Varför djuren är beväpnade har emellertid inte fått någon förklaring.

Historikern Andreas Stobæus tyckte sig se adelsvapen med bilder av vikingaskepp och ett lejonhuvud med en tång och en hästsko. Tillsammans med en missvisande översättning av ordet ”lanmitr” resulterade det i, att Stobæus ansåg att bröderna hade försvarat landet till sjöss (A. Stobæus 1697: 33ff). Historikern och antikvarien Nils Henrik Sjöborg, som enligt sin egen uppfattning tog ”glasögonen rätt på sig”, iakttog istället ett krönt lejonhuvud, blommor och andra ornament (Sjöborg 1824, II: 200). Arkeologen Nils Gustaf Bruzelius kunde som den förste se ”ett fantastiskt hufvud med mustascher” och ”tvenne fantasidjur” (Bruzelius & Weibull 1871: 149; jfr Wimmer 1904–05: 137ff).

Filologen George Stephens ansåg, att masken föreställde guden Thor, som beskyddar de döda (Stephens 1878: 29f). Mer allmänt har runologerna Lis Jacobsen och Erik Moltke

beskrivit maskerna, djuren och korsen som magiska värn- och skrämselsymboler (DR 314, sp. 362; även Moltke 1976: 207). Den tyska runologen Sigmud Oehrl har däremot tolkat motivet som Odin (eller Kristus?), som betvingar två demoner eller monster (Oehrl 2011: 221, 257, 291f).

Konsthistorikern Francis Beckett iakttog ”två ulveagtiga Udyr, der fra hver Side snapper efter og brøler ad et Mandehoved”, och ansåg, att bilden måste föreställa ”Syn-den, der truer Mennesket” med de inhuggna korsen som förlösningstecken (Beckett 1924, I: 27f). Historikern Sture Bolin noterade, att vargarna bar svärd och sköldar (Bolin 1930: 157). Arkeologen Eric Oxenstierna menade, att vargarna var Sköll och Hate, söner av Fenrisulven och Hyrrokin, som skulle svälja solen och månen vid Ragnarök; Hyrrokkin, en mask och varg känns även igen ifrån Hunnestadsmonumentet (Oxenstierna 1956: 74ff, 152ff). Författaren Lars-Magnar Enoksen undrar varför vargarna är beväpnade, och om de attackerar ansiktsmasken eller visar något i dess öra (Enoksen 1999: 83). Och nu senast har medeltidsarkeologen Peter Carelli på ena sidan sett ”två ulvar som är i färd med att sluka en människa och på andra ett starkt stiliserat människoansikte” (Carelli 2012: 62).

Arkeologer har även sett ett varierande antal lejon på Lundagårdsstenen: Lise Gjedssø Bertelsen ser ett lejon framifrån (sida D), medan masken mellan djuren (sida C) antas representera en man (Gjedssø Bertelsen 2006: 47). Thorkild Ramskou såg två lejon, en på varje sida av masken (Ramskou 1975: 155). Och Sven Rosborn ser fyra, dels de två maskerna, som antas visa lejon framifrån, dels de två från sidan. Lejonen skulle enligt Rosborn föreställa de mekaniska förgyllda lejonen, som stod vid den bysantinska kejsarens tron i Miklagård, och som vikingarna kände till från sin tjänstgöring i väringagardet (Rosborn 2004: 132ff, 135, 140ff).

Motivet med frontställda djur, liksom med gudar eller människor mellan djur, förekommer i många sammanhang. Det är känt från Mesopotamien över Al-Andalus till Skandinavien, från Gilgamesh till Daniel i lejonkulan. Motivet återfinns således på det stora guldhornet från Gallehus och i romanska stensulpturer, men med olika betydelser beroende på tiden och platsen (Slomann 1967; Holzapfel 1973). På dopfuntar från Agedrup och Kullerup på Fyn ses således masker omgivna av lejon (Mackeprang 1941: 137ff med figur 138–139 jfr Nancke-Krogh 1995: 65f), där framställningen påminner om bilden på Lundagårdsstenen.

Det stiliserade ansiktet eller maskmotivet känns från 21 run- eller bildstenar i Skandinavien. I det gamla danska området känns masker även från Bjerring (Stoklund 1997), Sjelle (DR 62), Sjellebro, Skern (DR 81) och Århus (DR 66) på Jylland – Bösarp (DR 258), Hunnestad (DR 286) och Västra Strö (DR 335) i Skåne; Lundagårdsstenen knyts således till Jylland både genom text och bilder. Vidare känns maskstenar från Västergötland (Vg 106), Södermanland (Sö 86, 112, 167, 367), Närke (Nä 34) och Uppland (U 508,

670, 678, 824, 1034, 1150). Motivet uppträder också i en rad andra fynd, exempelvis från Gokstadskeppet i Norge, skrinen från Bamberg och Cammin samt fynd från Köge och Sigtuna (Jacobsen & Moltke 1941–42, Text: 850; Ramskou 1975; Gjedssø Bertelsen 2003). Ansikten som liknar masker finns även på många sceattas, de så kallade Wodan- eller monstermynten från 600–700-talet (jfr Malmer 1966: 65ff med pl. 3).

Masken tolkas traditionellt som ont avväjande, som en hednisk skrämsel- eller trollmask, ett Medusahuvud (t.ex. Jacobsen & Moltke 1941–42, Text: 850; Ramskou 1975; Moltke 1976: 205, 207). Maskerna har således tolkats som uttryck för en hednisk reaktion (Sawyer 2000: 129). Men motivet är uppenbarligen flertydigt och kan knytas till både norrön och kristen mytologi och tycks grundläggande enbart vara tidens sätt att framställa ett ansikte. Masken med den ihopsydda munnen på Snaptunstenen, troligen ett blästermunstycke, har således tolkats som guden Loke (Madsen 1990: 180). En mask med ”ormvingar” på Bamberg-skrinet kan utifrån sin placering tillsammans med andra evangelistsymboler identifieras som Matteus (Staecker 2007: 303f). Och som föreslagits av religionshistorikern Anders Hultgård kan masken på flera runstenar tolkas som ansiktet av Kristus, eftersom det har likhet med andra framställningar av Kristus, exempelvis på Irland, och är placerat centralt, där andra stenar kan ha ett kors eller en treenighetssymbol (Hultgård 1992: 84ff; även Gjedssø Bertelsen 2003; 2006: 45ff).

På samma sätt som med den stora Jellingstenen och de mellansvenska runstenarna kan man föreställa sig, att det även på Lundagårdsstenen har varit ett medvetet samband mellan placeringen av text och bilder. När namnen på de två bröderna Olof och Ottar har ristats intill bilden av två beväpnade vargar (figur 3), måste det vara för att bröderna framställs som bärsärkar, som ”varulvskrigare” eller ”ulfhedningar”, alltså Odinskrigare som kämpade enbart iklädda vargpäls.

I Ynglingasagan står om Odin, att ”hans egne menn gikk brynjeløse og var gale som hunder og varger, de beit i skjoldene, var sterke som bjørner eller stuter; de drepte alle mennesker, og hverken ild eller jern beit på dem; det heter berserkgang.” Och i Harald Hårfagers saga kväder Torbjörn Hornklove, ”Berserker remjet der striden raste, ulvhedner ulte og jernvåpen skalv” (Snorre I, Ynglinge-saga, avsnitt 6: 8; Harald Hårfagers saga, avsnitt 18: 60; jfr Price 2002: 366ff; Steinsland 2005: 179; Näsström 2006: 158ff). Ansiktsmaskerna kan i så fall föreställa Odin, som hade tillnamnet ”Grimner”, den maskerade, som omgav sig med vilda djur. Odins två vargar vid namn Gere och Freke, den glupske och den spjuthuggande (*Edda-digte* II, *Grimnismål*, vers 19; Price 2002: 171ff; Steinsland 2005: 166ff, 179f).

Lundagårdsstenens bilder med två beväpnade vargar på var sida om en mask, två ulfhedningar kring Odin, har flera analogier i den yngre järnåldern. På en bronspatris från

Figur 3. Lundagårdsstenen med uppmålade motiv med mask omgiven av djur. Foto: Ivar Lindquist, Lunds universitetsbibliotek, odatat före flyttningen 1957.

Torslunda på Öland ses en man mellan två björnar, troligen Odin mellan två bärsärkar. Och på en annan patris ses en beväpnad vargpälsklädd person intill en dansande enögd man som bär hjälm, där hjälmens två horn har tolkats som tecken för Odins två korpar Hugin och Munin; både dansaren och björnen bär spjut. Ett tredje exempel är hjälmlattan från Gutenstein i Tyskland, som visar en hjälmlklädd dansare med två spjut mellan två iklädda varg-

päls och beväpnade med svärd, sköldar och spjut (Nielsen 1999; Price 2002: 272ff, 385ff; Hedeager 2004: 239ff; Näsström 2006: 123ff). Här kan noteras, att tvådelade slingor ovanför ansiktet, som kan vara stiliserade ”horn”, ses vid flera maskar, tydligast på Århusstenen (DR 66), men även på Lundagårdsstenen.

Den tidiga runstenen i Istaby i Blekinge omtalar tre personer med namnet varg – Härulv, Hådulv och Hjörulv, kanske generationer av ulfhedningar (DR 359; jfr Price 2002: 373). Lundagårdsstenens tre generationer har namn, som i de flesta fall associerar till hedniska gudar, bärsärkar och motiv med beväpnade björnar och vargar: Det är Torgils farfar Björn, fadern Esge (med betydningen Odins spjut), Torgisl (av guden Thor och pilskäft) samt brodern Ottar (av skräck och krigare/spjut), medan Olof betyder förfaders ättling (*Nudansk Ordbog*, uppslagsord Björn, Eske, Olaf, Ottar och Troels). Men med tanke på att Olof och Ottar måste ha varit bärsärkar, behöver de inte ha varit Torgils fysiska bröder, men kan ha tillhört samma militära brödraskap.

Tolkningsmässigt finns emellertid flera möjligheter. Lundagårdsstenen med bilder av Odin och ulfhedningar kan ha varit en hednisk markering rest på en höjd ovanför den nyanlagda kristna staden Lund; i så fall måste korsen på stenen ha tillfogats senare, och det är begripligt, att den snart blev en glömskesten och kunde flyttas till klostret. Eller mera sannolikt så skildrade Lundagårdsstenen medvetet både den norröna mytologin (Odin och ulfhedningarna) och den kristna tron (Kristus/Daniel, demoner/lejon och fyra kors) och restes i en övergångstid som en markering mot det gamla kultcentrumet i Uppåkra; stenen ingick då tillsammans med Hunnestadsmonumentet i en grupp av hybrida uttryck, som snart skulle komma att bli överflödiga och glömmas.

Allhelgonaklostret

Runstenen återanvändes i eller vid Allhelgonaklostret i Lund. Benediktinklostret existerade 1136. Troligen etablerades klostret vid mitten eller under andra hälften av 1000-talet, eftersom det i området har återfunnits ett kapital identiskt med ett kolonkapital i en nisch i Dalby (Cinthio 1989: 19, 31ff), där kyrkan är från denna period. Runstenen kan ha murats in i samband med uppförandet av klosterkyrkan eller vid ett senare tillfälle. En större ombyggnad av kyrkan i tegel är känd, eventuellt igångsatt efter en brand 1192 (Cinthio 1989: 34f).

Vid tiden för slaget vid Lund 1676 stod Allhelgonaklostrets kyrka som ruin. Under de följande åren bröts ruinen ner och den sprängdes med två minor 1693 och 1695. Material återanvändes vid byggandet av Caroli kyrka i Malmö (Brunius 1836: 266; 1854: 401f; jfr Johansson Hervén 2007, 25f). Det är under denna process som runstenen upptäcks.

En första avskrift av runstenen finns i anteckningar, som tillhörde teologen Johan Winslow. I de äldsta anteckningarna från 1682, som kan ha skrivits ned av Andreas Thomæus, student och systerson till Winslow, står, att runstenen hittades ”prope Templum D. Helenæ Lundens”, alltså nära templet, vilket här måste betyda klosterkyrkan, som låg norr om det nuvarande Universitetsbiblioteket; och enbart en sida av texten var då synlig. Även i de yngre anteckningarna från 1690, kanske av Winslow själv, placeras runstenen ”prope templum”, alltså inte nödvändigtvis inmurad i kyrkan (Tuneld 1909: 281f). Var runstenen hittades mer exakt är inte känt.

Enligt Andreas Stobæus avhandling *De antiquis gentium Gothicarum insignibus* från 1697, hade Stobæus 6 år tidigare, alltså omkring 1691, låtit gräva fram stenen med hjälp av studenter och med stort besvär; avhandlingen försvarades, men var, som den akademiska traditionen krävde, inte skriven av Jacobus Prank. Det framgår indirekt av anteckningarna och avhandlingen, att stenens inskrift gradvis blottlagts från 1682 och var synlig 1697 (A. Stobæus 1697: 33ff, 38f; jfr Jacobsen & Moltke 1941–42, Text: 36of).

Vägar till Lundagård

Vad som därefter hände med runstenen är osäkert. Att den delades i tre är ett faktum, men däremot är det inte fastlagt, varför eller när det hände, eller hur stenen kom till Lundagård. Och man kan konstatera, att trots den svenska stormaktens ofta påstådda intresse för antikviteter, inte minst runstenar, fanns tillsynes inget som hindrade en hårdhänt hantering av en nyfunnen stor sten i Skåne.

Enligt Sjöborgs *Samlingar för Nordens Fornälskare* från 1824, fördes runstenen redan 1691 av Andreas Stobæus med studenters hjälp till Lundagård, där man ”lade honom på högra sidan, då man går in i Akademi-huset”. Sjöborg hade också själv med hjälp av studenter låtit ta ut en romansk gravsten från Allhelgonaklostret för att placera den på andra sidan av ingången (Sjöborg 1824, II: 200 med pl. 51–52, figur 188–189; jfr 1822, I, s. 39 med pl. 42 figur 135); gravstenen, som kan dateras till 1000-talet och hade spår av runor, återupptäcktes 1927 vid grävning för Domkapitlets nya byggnad och är nu utställd på Historiska museet (Kornrup 1881: 279 figur 8, där den felaktigt hänförs till Dalby; Rydbeck 1932).

Enligt en berättelse från 1740 av assessor Nils Wessman i Stockholm, hade biskop och prodekan (1694–1714) Matthias Steuchius låtit slå sönder stenen för att använda den som trappa i biskopsgården: ”Då salig erkebiskopen D:r Mathias Steuchius var biskop der å orten, har denna stenen blifvit upptagen ifrån det stället der han tilförendt legat och förder till biskopsgården och sönderslagen och brukad till trappsteg för någon byggning der, men för det myckna bullret som förmärkts, sedan han blifvit ditflyt-

tad, har måst föra honom till dess förra ställe igen.” (jfr Tuneld 1909: 282f). Biskopsgården låg ungefär där Historiska museet ligger i dag, alltså omedelbart in till östra sidan av Lundagård.

Historien om runstenens återbruk som trappsten har avvisats som en sägen skapad för att svärta ner Steuchius, som var en omtvistad prokansler för universitetet (Jacobsen & Moltke 1942, Text: 362f). Återbruk av runstenar som trappstenar är emellertid väl dokumenterat från andra platser, exempelvis runstenen från Skivarp (DR 270), men att biskopen skulle ha låtit transportera tillbaka stenen till Helgonabacken på grund av vidskepelse, är inte sannolikt. Runstenen kan ha skadats vid framgrävningen på 1690-talet (Wimmer 1904–05: 131), förstörts vid sprängningarna, eller delats med tanke på bruk som trappsten i biskopsgården, utan att detta förverkligades.

Enligt historikern Kilian Stobæus, brorson till Andreas Stobæus, skulle runstenen emellertid ännu 1740 ha funnits i ruinerna av Allhelgonaklostrets kyrka, ”ad rudera Templi omnium Sanctorum Lundensis obvio”. Det framgår av avhandlingen *De Monumentis Lapidariis*, där Stobæus assistent Johan Leche har avbildat runstenen (figur 4). Stenen var hel vid upptäckten på 1680-talet, men 1740 var den delad i tre (K. Stobæus 1740: Tab. II–III; jfr Jacobsen & Moltke 1942, Text: 362).

Sett från ett källkritiskt perspektiv är den sistnämnda upplysningen den mest sannolika, alltså att runstenen länge låg på Helgonabacken. Kilian Stobæus beskriver något i sin egen samtid, medan både Wessman och Sjöborg berättar om tidigare händelser. Wessman var 2 år gammal, när Steuchius lämnade Lund för att bli ärkebiskop i Uppsala. Och Sjöborg berättar om händelser långt före hans egen tid. Initiativtagaren till runstenens flytt till Lundagård kan istället ha varit en historiker på 1740-talet.

Lundagård

Enligt polyhistorn Carl Georg Brunius tog historikern Sven Bring (adlad Lagerbring) stenar från klosterruinen 1749 för att använda i universitetets orangeribyggnad: ”Det måste äfven beklagas, att den nitiske forskaren Lagerbring, under hvars tillsyn sten hämtades från merberörda ruin till orangeribyggnaden, ej efterlemnade någon underrättelse om densammas förhållande, enär den onekligen var vida märkvärdigare än de fleste af de fornlemningar, hvilka han beskriver i sina akademiska afhandlingar.” (Brunius 1854: 362, 401f, citat 402).

Lunds större konsistorium beslöt i mars 1751 efter förslag från Lagerbring, att runstenen, som låg i Lundagård, skulle uppställas, på det sätt som arkitekten Carl Hårleman hade önskat vid ett tidigare besök: ”9 §. Sd. Beslöts, at på Herr Professoren Brings nu gjorda anmälan, det den Runsten, som ligger på lundegården, skulle uppsättas på en Rabatt,

Figur 4. Runstenen tecknad av Johan Leche. Efter Stobæus 1740: Tab. II.

emedan H. Baron och öfwer Intendenten Hårleman wid sit sista wistande härstades låtit forstå at han sådant åstundade.” (Konsistorieprotokoll, 16 mars 1751, § 9; jfr Bruzelius & Weibull 1871: 148; Johannesson 1982: 116 med fel datum).

Lunds universitet genomgick omfattande förändringar på 1740-talet på initiativ av universitetskansler Johan Gyl-

lenborg och under ledning av Hårleman. Universitetets huvudbyggnad Akademihuset, även kallat Lundagårdshuset eller nu oftast Kungshuset, byggdes om; här inhystes ett observatorium, akademisk teater, auditorier och bibliotek. Murar uppfördes kring området 1744–45. Hårleman utarbetade en plan för en park i Lundagård söder om Akademihuset och en Akademiträdgård eller Botanisk Trädgård norr om huset. Området förändrades åter, när ett nytt Akademihus, ”Kuggis”, uppfördes öster om Kungshuset 1800–02 (nedrivet 1897), och när Brunius lät bygga om Kungshuset 1837–39 (von Schwerin 1935: 39ff; Andersson *et al.* 1983: 17ff, 89ff, 200ff).

Hårlemans göticistiska intresse för runstenar kom vid samma tid även till uttryck i en sten, som han och hans fru lät resa 1750 till minne av deras vistelse vid Ramlösa Hälso-brunn (Stavenow 1927: 92, 317 not 103).

Trots beslutet i konsistoriet restes inte runstenen i parken som planerat, kanske för att de ledande personerna avled kort därefter, Hårleman 1751 och Gyllenberg 1752. I stället kom Lundagårdsstenen, som noterats av Sjöborg, att ligga i tre delar bredvid ingången till det dåvarande Akademihuset. Mera än ett århundrade skulle gå, innan stenen åter fogades samman och restes.

Runstenshögen

Edward W. Berling, bibliotekarie vid Lunds universitetsbibliotek, som 1868 utgav en bok om Lunds historia och märkvärdigheter, skrev, att runstenen ”flyttades för några år sedan till nordöstra hörnet af Lundagård, blottställd för all den åverkan hwartill en öppen plats kan föranleda” (Berling 1868: 47f med not 2). Men samma år boken utkom, flyttades stenen åter.

Lundagårdsstenen flyttades 1868 från Lundagård för att ingå i ett nytt minnesmärke kallat Runstenshögen, Runstenskullen eller Runhögen. Minnesmärket (figur 5) bestod av en jordhög med 6 runstenar i nordöstra hörnan av den dåvarande gamla Botaniska Trädgården. Lundagårdsstenen (DR 314) placerades på toppen och längs foten sattes 5 andra runstenar från Skåne: Skivarp (DR 270), Vallkärra (DR 317), Gårdstånga (DR 330–331) och Örja (DR 333). Även i dag har Runstenshögen 6 runstenar, men inte helt desamma som inledningsvis.

Syftet med Runstenshögen beskrivs 1871 av initiativtagaren, historikern Martin Weibull, som var sekreterare i den nybildade ”Föreningen för Skånes fornminnen och historia”. Avsikten var dels att säkra runstenar, som var hotade

Figur 5. Runstenshögen i Gamla Botaniska trädgården i Lund. Träsnitt efter teckning av G. Emil Libert. Tryckt i *Illustreret Tidende* årg. 11, nr 556, 22 maj 1870, 293.

av skadegörelse eller av att försvinna, dels att hylla Lunds universitet vid dess 200-årsjubileum 1868. Högens runstenar uppfattades som ett tillägg till Historiska museet, som vid denna tid var lokaliserad till Kungshuset (Bruzeliuss & Weibull 1871; Weibull 1966: 4f); i Kungshuset fanns för övrigt även universitetets bibliotek. Tillblivelsen av Runstenshögen måste ses mot bakgrund av tidens romantiska vurm för det fornnordiska, för den lokala historien, för det nationella och även för det gemensamt skandinaviska, som det kom till uttryck i skandinavismen.

I en artikel i den danska veckotidningen *Illustreret Tidende* beskrivs den nya anläggningen som ett "Museum af Runestene". Tidningen uppmuntrade besökare att bidra till tydningen av inskrifterna genom att avteckna eller kopiera stenarnas texter med gipsavgjutningar eller pappersavtryck. Och om Lundagårdsstenen antecknas, att den nu var "endelig kommen i sikker Havn" efter att tidigare ha befunnit sig på en öppen plats (*Illustreret Tidende* årg. 11, nr. 556, 22 maj 1870: 293f).

En anekdot knyter också an till Runstenshögen. Enligt läraren Ehrenfried Neanders minnen från tiden som student blev Runstenshögen ett monument över "rättkadaver", när universitetsplatsen skulle anläggas: "Så kom arkitekten, och byggfolket ryckte in, och platsen plane-

rades. I samme veva hade Anatomiens källare överbefolkats av råttor, för vilka "Cato major" en vacker dag satt gift med det lysande resultat, att han kunde rada upp råttor över hela gårdsplatsen. När professor Naumann kom och fick se denna abundance de richesse, gav han med ett "fi tusan" order att tillintetgöra den. Det hände så lägligt, att man just den dagen höll på att lägga upp "ättehögen" vid Anatomicums gavel. Cato passade på och tömde en stor videokorg med råttor på platsen, högen kastades upp över dem, och i tidens fullbordan restes runstenen på dess topp." (Neander 1929: 201).

Runstenshögen uppfördes i en del av Lund, som var i snabb förvandling. 1862 flyttade den Botaniska Trädgården till ett nytt område öster om staden, där den fortfarande ligger, och den gamla trädgården blev park. Samma år som Runstenshögen anlades, inrättades det gamla orangeriet som skulptursal, och en sommarrestaurant tillkom. Och under de följande årtiondena bröts murarna ned norr om Kungshuset; muren i öster längs Sandgatan revs 1878 (den ska inte förväxlas med muren öster om Lundagård, som revs 1842). En ny universitetsplats planerades av arkitekten Helgo Zettervall. Platsen inramades i söder av Kungshuset (åter ombyggt 1877–79), i väster av Universitetshuset (1878–82), i norr av Palaestra et Odeum (1883) som ersatte

Figur 6. Runstenskullen med Lundagårdsstenen vid Universitetsplatsen. Foto: Per Bagge, 1901, Universitetsbiblioteket, Lunds universitet.

orangeriet samt av Anatomiska institutionen (1853) och i öster av Akademiska föreningen (1851, utvidgad 1909–11). Från att ha funnits bakom en mur, i ett område enbart för akademiska medborgare, kom Runstenshögen att ingå i ett öppet geometriskt rum med fontänen i centrum och flera skulpturer av kända akademiker i periferin. Intill högen står således en byst av Sven Lagerbring uppsatt 1907 i samband med 200-årsjubileet till minne av hans födelse; i övrigt var det samma år som universitetsbiblioteket flyttade från Kungshuset upp till Helgonabacken. Och Runstenshögens närmaste byggnad har varit hem för skiftande institutioner – Anatomi (1853–97), geologi (1897–1930), teologi (1930–93) och nu senast arkeologi (1994–2014). Sambandet med Historiska museet förändrades också – museet flyttade 1882 till Universitetshuset, 1908–10 tillbaka till Kungshuset och 1918 till den nuvarande byggnaden vid Kraftstorg (Rydbeck 1943: 194ff; Lasson & Törje 1970; Andersson *et al.* 1983: 17ff, 89ff, 200ff).

Även minnesmärket i sig har förändrats flera gånger sedan 1868. Ytterligare två skånska runstenar har tillkommit, och två har tagits bort. Runstenen från Örja (DR 333) behövde skyddas mot vädret och flyttades på runologen Ludvig Wimmers initiativ inomhus i det närliggande Historiska museet 1876 (Wimmer 1904–05: 5). På initiativ av *De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening* fördes 1901 en runsten från Norra Nöbbelöv (DR 316), även kallad Fjeliestenen efter en sen och kortvarig lokalisering, till högen. Troligen sattes runstenen från Valleberga (DR 337) upp vid samma tid, för enligt fotografier i Per Bagges samling i Lunds universitetsbibliotek, fanns stenen inte vid högen 1899, men 1901, när Bagge fotograferade Universitetsplatsen i snö, var den på plats (figur 6).

De enskilda runstenarna kom under kortare perioder i fokus, när forskare på besök undersökte, tecknade, fotograferade och ibland även uppmålade stenarna. Lundagårdsstenen tecknades således av Magnus Petersen 1876 för att publiceras (jfr figur 2) i Ludvig F. A. Wimmers *De danske Runemindesmærker* (Wimmer 1904–05: 132f). Filologen Ivar Lindquist lät uppmåla och avfotografera Lundagårdsstenen 1930 till historikern Sture Bolins *Skånelands historia* (Bolin 1930: 147). Och runologen Erik Moltke undersökte och fotograferade (figur 7) stenen 1932 med text och motiv uppritade för användning i *Danmarks Runeindskrifter* (DR 314, Atlas: 286ff, figur 723–728).

När inte turister eller familjer till gäststudenter låter sig fotograferas vid runstenarna, fungerar högen i dag som övningsområde för arkeologisk digital dokumentation, som lunchställe, som lekplats vid ”nollning” av nya studenter och som del av Karnevalsområdet vart fjärde år. Ingen inskrift eller skyltning berättar om den ursprungliga tanken med minnesmärket, inget upplyser om den borttagna Lundagårdssten. Många tror, att det reducerade nationalromantiska minnesmärket är en gammal gravhög; illusionen har omsider blivit verklighet.

Figur 7. Lundagårdsstenen med sidorna B–C upptecknade. Foto: Erik Moltke, Nationalmuseet 1932.

Nationalromantiken och skandinavismen omvandlades snart till historia. Runstenshögens ursprungliga funktion som minnesmärke glömdes bort. I en tid av framsteg och modernisering fanns inget som hindrade, att högens mest markanta sten kunde flyttas för att ingå i ett nytt sammanhang.

Universitetsbiblioteket

Lundagårdsstenen flyttades till Universitetsbiblioteket 1957. Bakgrunden till flytten var, att biblioteket hade byggts om och utvidgats kraftigt. Runstenen restes i den dåvarande visningssalen (nu Tegnérssalen), där den även var synlig från låneexpeditionen. Invigningen av det nya biblioteket ägde rum den 19 september 1957 med tal av överbibliotekarien, ecklesiastikministern samt rektor (Gierow 1957: 76; 1959:

Figur 8. Fotografering av Lundagårdsstenen på Universitetsbiblioteket. Foto: Ulf Bruxe, april 1990, Riksantikvarieämbetet.

58 figur 4, 63; Gerle 1984: 184, 243 med not 240; *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 28 feb 1957; 13 sep 1957; *Lunds Dagblad* 29 aug 1957; *Arbetet* 21 sep 1957).

Flytten från Runstenshögen till Universitetsbiblioteket i februari 1957 beskrivs i dåtidens tidningar. Stenen måste lyftas med kranbil ner på en hästdragen vagn och sedan lyftas in i biblioteket med rep och taljor. Och det fanns en viss oro för att källarvalven inte skulle kunna bära den 1,6 ton tunga stenen, som måste delas innan den kunde fogas samman på sin nya plats (*Dagens Nyheter* 11 feb 1957; *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 12 feb 1957; 20 juni 1957).

Motiveringarna för flytten var flera: Lundagårdsstenen kom ”hem” till Helgonabacken, där den en gång hade hittats, den kunde skyddas inomhus mot exempelvis frostsprängningar, och så kunde stenen presenteras som Universitetsbibliotekets både äldsta och största handskrift (Gierow 1957: 33, 76; 1959: 63; Gerle 1984: 184). Biblioteket lät meddela att ”jätteboken” inte kunde lånas hem (*Dagens Nyheter* 11 feb 1957).

1995 byggdes universitetsbiblioteket åter om för att anpassas efter tillströmningen av studenter med nya behov av studieplatser. Biblioteket fick dessutom funktion som ”Kulturarvsbibliotek”. Visningssalen gjordes om till läsesal, Tegnérssalen, och runstenen flyttades cirka 5 meter ut i den tidigare låneexpeditionen, som gjordes om till ingångshall med skiftande utställningar. Och här har runstenen senare flyttats in i ett hörn, så att baksidan med masken är svår att se.

Runstenen presenteras inte längre uttryckligen som bibliotekets äldsta handskrift, men som bibliotekets största och tyngsta dokument (t.ex. Johansson Hervén 2007: 19). Upplysningen om runstenen som bibliotekets äldsta handskrift var felaktig redan 1957. För redan 1933 anskaffade biblioteket en samling egyptiska papyrus från århundradena omkring Kristi födelse. Sedan 2007 finns dessutom en deponerad sumerisk kilskriftstavla från ca 2000 f.Kr. (www.ub.lu.se/samlingar).

Men med jämna mellanrum hamnar Lundagårdsstenen i rampluset, även på Universitetsbiblioteket. Det skedde redan 1990, då den undersöktes av experter från Riksantikvarieämbetet i Stockholm (figur 8). Och 2015 skall stenen fotograferas igen, nu av Nationalmuseets ”Runstens-express” som ett led i Jellingprojektet.

Runsten på resa

Lundagårdsstenens biografi, beskrivningen av stenens livslopp, tecknar bilden av en runsten på resa. Stenen har flyttats åtskilliga gånger, rests upp och lagts ner, varit i fokus som monumentalt minnesmärke och förpassats till glömskan trots sin storlek. Även om syftet med ett monument är att skapa ett iögonenfallande och varaktigt minne, så har resultatet ofta varit kortvarigt. Utan regelbundna högtider

med ritualer eller ceremonier, då platsens minne repeteras, har budskapet snabbt förändrats eller glömts bort. Minnesplatsen har blivit en plats för glömska, minnesstenen en glömskesten.

Runstenen restes med ett syfte i ett visst sammanhang, men efter en tid förändrades sammanhanget, så att den ursprungliga meningen blev irrelevant, glömdes bort och kunde ersättas av en ny. Efter att ha glömts bort och i överförd mening blivit osynlig flyttades stenen till en ny plats, där den kunde få en ny mening – och processen kunde upprepa sig. Flyttningen är således en medveten handling, som möjliggör ett återbruk. Och det är återbruket, som säkerställer det förflutnas relevans och därmed nytta. Utan ett aktivt mänsklig ingripande övergår minnet oundvikligen i glömska.

Lundagårdsstenen har flyttat åtskilliga gånger inom ett mindre område: allra först transporterades stenen från sin ursprungliga plats, där inlandsisen hade lämnat den, men var det var vet man inget om. Stenen restes omkring år 1000, troligen på Helgonabacken som en minnessten över två bröder, vilka framställs som ”ulvhedningar”, och indirekt över fem namngivna män från övergången mellan hedendom och kristendom; runstenen måste ha stått som ett pekande finger antingen mot den nyanlagda kristna staden eller mot det gamla centrumet i Uppåkra. När ett av Skandinavians äldsta kloster sedan etablerades på Helgonabacken omkring 1070, kanske av ättlingar till dessa män, återanvändes stenen i eller nära den basilikala stenkyrkan, eller så hände det först omkring 1200 i samband med en ombyggnad. I ruinerna efter klostret återupptäcktes runstenen på 1680-talet. Det är oviss när och hur, men senast 1751 flyttades stenen ned till Lundagård, där syftet var att resa den i parken, men planen genomfördes inte. Istället låg stenen i tre delar vid ingången till Lundagårdshuset, som vi denna tid fungerade som universitetets huvudbyggnad. 1868 flyttades runstenen till Gamla Botaniska Trädgården, där den kom att ingå i ett minnesmärke med anledning av universitetets 200-årsjubileum; den restes på toppen av en nybildad nationalromantisk hög, Runstenshögen, omgärdad av fem andra runstenar. Men snart blev såväl jubileet som nationalromantiken historia. Efter en ombyggnad av Universitetsbiblioteket 1957 kunde stenen tas ner från Runstenshögen och flyttas tillbaka till Helgonabacken, där den restes i bibliotekets visningssal som dess äldsta dokument. Efter en senare ombyggnation 1995, som ändrade indelningen av lokaler, flyttades stenen några meter och står nu lite bortglömd i ett hörn av ingången.

Lundagårdsstenens mening har skiftat över tid: monumental minnessten för en släkt, spolie i eller vid en tidig klosterkyrka, antikvarisk källa i universitetsstaden, minnesmärke i en romantisk hyllning till universitetet, äldsta dokumentet i en hyllning av det moderna universitetsbiblioteket. Lundagårdsstenen har varit en monumental minnessten, ett vittnesbörd om släkter i det förflutna, en källa

till kunskap, en utgångspunkt för legitimerande berättelser och ett kulturarv att skydda mot väder och vind. Lundagårdsstenen kan i sin flertydighet användas till det mesta. Enbart stenens materialitet, dess form, storlek och tyngd sätter gränser.

Tack

Många ska tackas för upplysningar om runstenar, utgrävningar eller arkivalier: Lisbeth Imer (Nationalmuseet i Köpenhamn), Gunilla Gardelin och Conny Johansson Hervén (båda Kulturen i Lund), Andreas Manhag och Anders Ohlsson (båda Lunds universitets historiska museum), Mikael Lindgren och Per Stobaeus (båda Lunds universitetsbibliotek), Pia Svensson Bengtsson (Lundasamlingen, Lunds stadsbibliotek), Fredrik Tersmeden (Lunds universitetsarkiv, Arkivcentrum Syd) och Asger Wienberg (Lund). Tack till deltagarna vid forskarseminariet i Historisk arkeologi i Lund oktober 2014 för synpunkter. Slutligen tack till Anders Andrén (Stockholms universitet), Bodil Petersson (Linnéuniversitetet i Kalmar), Ingrid Gustin och Martin Hansson (båda Lunds universitet) för konstruktiva kommentarer på manuskriptet.

Referenser

- Adriansen, I. 2010. *Erindringssteder i Danmark. Monumenter, mindesmærker og mødesteder*. København.
- 2011. Løve på rejse. *Skalk* 2011: 4, 18–27.
- Andersson, I. & Ryding, O. & Mårtensson, A. W. 1983. *Lunds stads-kärna. Bevaringsprogram, Krafts rote*. Lund.
- Andrén, A. 1980. *Lund. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Rapport, Medeltidsstaden* 26. Stockholm.
- 2000. Re-reading Embodied Texts – an Interpretation of Rune-stones. *Current Swedish Archaeology* 8, 7–32.
- 2013. Places, Monuments and Objects. The Past in Ancient Scandinavia. *Scandinavian Studies* 85: 3, 267–281.
- Anglert, M. 1995. *Kyrkor och herravälde. Från kristnande till sockenbildning i Skåne*. Lund Studies in Medieval Archaeology 16. Stockholm.
- Bahn, P. G. (ed.) 1996. *The Cambridge Illustrated History of Archaeology*. Cambridge.
- Balic, I. 2004. *Kv Bispen 9 & Allhegona Kyrkogata, Lund. Arkeologisk förundersökning 2001, Lunds kommun, Skåne. Kulturen rapporter 1. Kulturen, Lund. (arkivrapport)*
- Beckett, F. 1924–26. *Danmarks Kunst*, 1–2. København.
- Berling, E. W. 1868. *Lund. Öfversigt af Stadens historia och öfriga märkvärdigheter*. Tillägg: Lund 1859–1868. Lund.
- Blomqvist, R. 1951. *Lunds historia*, 1. Medeltiden. Lund.
- Bolin, S. 1930. *Skånelands historia. Skildringar från tiden före försvenskningen*, 1. Lund.
- Bradley, R. 2002. *The Past in Prehistoric Societies*. London/ New York.
- Breeze, D. J. & Munro, G. 1997. *The Stone of Destiny. Symbol of Nationhood*. Edinburgh.
- Bring, O. 2015. *Parthenonsyndromet. Kampen om kulturskatterna*. Stockholm.
- Brunius, C. G. 1836. *Nordens äldsta metropolitankyrka eller historisk och arkitektonisk beskrifning öfver Lunds domkyrka*. Lund. (2. utg. 1854)

- (Bruzellius, N. G. & Weibull, M.) 1871. Runstenshögen i Lund. *Samlingar till Skånes historia, forn-kunskap och beskrifning* 1871, 147–151.
- Burström, M. 1996. Other generations' interpretation and use of the past: the case of the picture stones on Gotland. *Current Swedish Archaeology* 4, 21–40.
- Carelli, P. 2012. *Lunds historia – staden och omlandet*, 1. Medeltiden. En metropol växer fram. (Red.) Arne Blom, K.. Lund.
- Chippindale, C. 2012: *Stonehenge Complete*. London. (1. ed. 1983).
- Christophersen, A. 1982. Drengs, Thegns, Landmen and Kings. Some Aspects on the Forms of Social Relations in Viking Society during the Transtion to Historic Times. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1981–1982, New Series 4, 115–134.
- Cinthio, E. 1989. Benediktiner, augustiner och korherrar. *Skånes Hembygdsförbund, Årsbok 1987/88*, Skånska kloster, 19–45.
- Damsgaard Olsen, T. 1992. Oldtid og middelalder. Før 1536. I: Lundgreen-Nielsen, F. (red.) *På sporet af dansk identitet*. København. S. 17–41.
- Danmarks Kirker* Iff. (Utg.) Nationalmuseet. København 1933ff. (förlortas DK)
- Eaton, T. 2000. *Plundering the Past. Roman Stonework in Medieval Britain*. Stroud/ Charleston.
- Edda-digte*, I–III. Helgason, J. (red.). Nordisk filologi. Tekster og lærebøger til universitetsbrug. København/ Oslo/ Stockholm 1955–62.
- Enoksen, L.-M. 1999. *Skånska runstenar*. Lund.
- Ersgård, L. 2006. Dödens berg och Guds hus. Förfäderskult, kristnande och klostret i Alvastra i den tidiga medeltidens Östergötland. I: Ersgård, L. (red.) *Helgonets boning. Studier från forskningsprojektet "Det medeltida Alvastra"*. Lund Studies in Historical Archaeology 5. Lund. S. 23–140.
- Fabricius Hansen, M. 2003. *The Eloquence of Appropriation. Prolegomena to an Understanding of Spolia in Early Christian Rome*. *Analecta Romana Instituti Danici, Supplementum XXXIII*. Rome.
- Frödin, O. 1920. Alvastra under medeltiden. Undersökningarna år 1919. *Meddelanden från Östergötlands Fornminnes- och Museiförening* 1920, 1–26.
- Gerle, E. 1984. *Lunds universitetsbiblioteks historia fram till år 1968*. Ur Lunds universitets historia 7. *Acta Universitatis Lundensis, Sectio 1, Theologica Juridica Humaniora* 42. Stockholm.
- Gierow, K. 1957. *Från Lundagård till Helgonabacken. En bilderbok om Lunds universitetsbibliotek*. Malmö.
- 1959. Lunds universitetsbiblioteks byggnadsfråga 1885–1957. En återblick med anledning av fullbordandet av dess om- och tillbyggnad. *Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen* 46: 2, 47–65.
- Gjedssø Bertelsen, L. 2003. Maskesten fra sen vikingetids kunst. *Romanske stenarbejder* 5, 17–38.
- 2006. On Öphir's pictures. I: Stoklund, M., Lerche Nielsen, M., Holmberg, B. & Fellows-Jensen, G. (eds) *Runes and their Secrets. Studies in runology*. Copenhagen. Pp. 31–64.
- Greenfield, J. 1995. *The Return of Cultural Treasures*. Cambridge. (1 ed. 1989).
- Gustavson, H. 1986. Runstenarnas Uppsala. I: Cnattingius, N. & Nevéus, T. (red.) *Från Östra Aros till Uppsala. En samling uppsatser kring det medeltida Uppsala*. Uppsala stads historia VII. Uppsala. S. 10–41.
- Hansson, M. 2006. *Aristocratic Landscape. The spatial ideology of the Medieval Aristocracy*. Lund Studies in Historical Archaeology 2. Lund.
- Hansson, M. 2014. Hur tänkte Tumme? Om runstenen i Tuna gårde. *HumanaNetten* 32, 18–32.
- Hedeager, L. 2004. Dyr og andre mennesker – mennesker og andre dyr. Dyreornamentikkens transcendentale realitet. I: Andrén, A., Jennbert, K. & Raudvere, C. (red.) *Ordning mot kaos – studier av nordisk förkristen kosmologi*. Vägar till Midgård 4. Lund. S. 219–252.
- Holzapfel, O. 1973. Stabilität und variabilität einer Formel. Zur Interpretation der Bildformel "Figur zwischen wilden Tieren" mit besonderer Berücksichtigung skandinavischer Beispiele. *Mediaeval Scandinavia* 6, 7–38.
- Hultgård, A. 1992. Religiös förändring, kontinuitet och ackulturation/ synkretism i vikingatidens och medeltidens skandinaviska religion. I:

- Nilsson, B. (red.) *Kontinuitet i kult och tro från vikingatid till medeltid*. Projektet Sveriges kristnande, Publikationer 1. Uppsala. S. 49–103.
- Hållans Stenholm, A.-M. 2012. *Fornminnen. Det förflutnas roll i det förkristna och kristna Mälardalen*. Vägar till Midgård 15. Lund.
- Illustreret Tidende* årg. 11, nr. 556, 22 maj 1870, 293.
- Jacobsen, L. & Moltke, E. 1941–42. *Danmarks Runeindskrifter. Text-Atlas*. København. (DR om runstenarna).
- Johannesson, G. 1982. *Lunds Universitets Historia* II, 1710–1789. Lund.
- Johansen, B. 1997. *Ormalur. Aspekter av tillvaro och landskap*. Stockholm Studies in Archaeology 14. Stockholm.
- Johansson Hervén, C. 2007. Helgonabacken. Tusen år i lärdomens tjänst. I: Håkansson, H., Nilsson Nylander, E. & Dal, B. (red.) *"Här får intet arbete utföras." Universitetsbiblioteket 100 år på Helgonabacken*. Skrifter utgivna av Lunds universitetsbibliotek N.F. 6. Lund. S. 16–28.
- Klos, L. 2009. *Runensteine in Sweden. Studien zu Aufstellungsort und Funktion*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 64. Berlin/ New York.
- Kopytoff, I. 1986. The cultural biography of things. Commoditization as process. I: Appadurai, A. (ed.) *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge. Pp. 64–91.
- Kornerup, J. 1881. Om den tidlige Middelalders Stenhuggerkunst i Danmark. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1881, 256–280.
- Lasson, U. & Törje, A. 1970. *Universitetsplatsen i Lund*. Det gamla Lund 51, 1969. Lund.
- Ljung, C. 2013. Runstenar och tidigkristna gravmonument. I: Hedvall, R., Lindeblad, K. & Menander, H. (red.) *Borgare och bönder—arkeologiska perspektiv på Skåninges äldre historia*. Stockholm. S. 43–60.
- Mackeprang, M. 1941. *Danmarks middelalderlige Døbefonte*. København.
- Madsen, H.-J. 1990. Loke fra Snaptun. I: Kjærsum, P. & Olsen, R. A. (red.) *Oldtidens Ansigt. Til Hendes Majestet dronning Margrethe II, 16. april 1990*. Herning. S. 180–181.
- Malmer, B. 1966. *Nordiska mynt före år 1000*. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, 4. Bonn/ Lund.
- Moltke, E. 1976. *Runerne i Danmark og deres oprindelse*. København.
- Nancke-Krogh, S. 1995. *Stenbilleder i danske kirker*. København.
- Neander, E. 1929. *För sjuttio år sedan. Hågkomster från hemmet, skolan och universitetet*. Lund.
- Nielsen, K. Højlund 1999. Ulvekriegeren. Dyresymbolik på våbenudstyr fra 6.–7. århundrede. I: Høiris, O., Madsen, H. J., Madsen, T. & Vellev, J. (red.) *Menneskelivets mangfoldighed. Arkæologisk og antropologisk forskning på Moesgård*. Højbjerg. S. 327–334.
- Norn, O. 1986. Vandrende søjler. *Sfinx* 1986: 4, 143–146.
- Nudansk Ordbog*, 1–2. Jacobsen, L (red.). 11. utg. København 1982.
- Näsström, B.-M. 2006. *Bärsärkarna. Vikingatidens elitsoldater*. Stockholm.
- Oehrl, S. 2011. *Vierbeinerdarstellungen aufswedischen Runensteinen. Studien zur nordgermanischen Tier- und Fesselungsikonografie*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 72. Berlin/ New York.
- Oxenstierna, E. Graf 1956. *Die Goldhörner von Gallehus*. Lidingö.
- Poulsen, B. & Schulte-Wülwer, U. (red.) 1993. *Istedløven. Et nationalt monument og dets skæbne*. Herning.
- Price, N. S. 2002. *The Viking Way. Religion and War in Late Iron Age Scandinavia*. Aun 31. Uppsala.
- Ramskou, T. 1975. Om vikingetidens masker med mere. *Hikuin* 2, 151–158.
- Randsborg, K. 1980. *The Viking Age in Denmark. The Formation of a State*. London.
- Roesdahl, E. 1993. *Vikingerne verden. Vikingerne hjemme og ude*. København. (1. utg. 1987).
- 1999. Jellingstenen – en bog af sten. In: Høiris, O., Madsen, H. J., Madsen, T. & Vellev, J. (red.) *Menneskelivets mangfoldighed. Arkæologisk og antropologisk forskning på Moesgård*. Højbjerg. S. 235–244.
- Rosborn, S. 2004. *Den skånska historien. Vikingarna*. Lund.
- Rydbeck, M. 1932. En älderdomlig gravsten från Allhelgonaklostret i Lund. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1932.
- K. Humanistiska Vetenskapssamfundets i Lund Årsberättelse 1931–32, 24–28, 69–70/ 234–238, 279–280.
- Rydbeck, O. 1943. Den arkeologiska forskningen och historiska museet vid Lunds universitet under tvåhundra år, 1735–1937. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1943. K. Humanistiska Vetenskapssamfundets i Lund Årsberättelse 1942–1943, III, 1–129/ 165–293.
- Sawyer, B. 2000. *The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia*. Oxford.
- Schefferi, J. 1666. *Argentoratensis Upsalia cujus occasione plurima in religione, sacris, festis, regum...* Upsalia.
- Schwerin, H. H. von 1935. *Lundagårdshuset. Dess byggnadshistoria*. Skrifter utgivna av Föreningen det gamla Lund XVI–XVII. Lund.
- Sjöborg, N. H. 1822–30. *Samlingar för Nordens Fornälskare*, I–III. Stockholm.
- Slomann, V. 1967. *Bicorporates. Studies in Revivals and Migrations of Art Motifs*, I–II. Copenhagen.
- Snorre Sturluson. *Norges kongesagaer*, 1–4. Hødnebo, F. & Magerøy, H. (red.). Oslo 1979.
- Staecker, J. 2007. Decoding Viking art. The Christian Iconography of the Bamberg Shrine. In: Hårdh, B., Jennbert, K. & Olausson, D. (eds) *On the Road. Studies in Honour of Lars Larsson*. Acta Archaeologica Lundensia in 4°, 26. Stockholm. Pp. 301–306.
- Stavenow, Å. 1927. *Carl Hårleman. En studie i frihetstidens arkitekturhistoria*. Uppsala.
- Steinsland, G. 2005. *Norrøn religion. Myter, riter, samfunn*. Oslo.
- Stephens, G. 1878. *Tordneren Thor, fremstillet på en skandinavisk Døbefont fra omtrent År 1000*. København/ London/ Edingburgh.
- Stiesdal, H. 1975. Absalons borg. I: Hvidt, K., Ellehøj, S. & Norn, O. (red.) *Christiansborg Slot*, 1. København. S. 1–47.
- Stobæus, A. 1697. *De antiquis gentium Gothicarum insignibus*. (Respondent J. Prank). Londini Goth.
- Stobæus, K. 1740. *Introductionis Compendiarie in fundamentorum Historie Civilis inprimis Patrie notitiam Section Prima de Monumentis Lapidariis*. (Respondent Z. A. Kihlgren). Londini Gothorum.
- Stoklund, M. 1997. Runstenen i Bjerring kirke. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1997, 56–64.
- Sveriges kyrkor, konsthistorisk inventarium* 1ff. Stockholm 1912ff. (förkortas SvK)
- Sveriges runinskrifter* 1ff. Stockholm 1900ff. (förkortas SR)
- Thäte, E. S. 2007. *Monuments and Minds. Monument Re-use in Scandinavia in the Second Half of the First Millenium AD*. Acta Archaeologica Lundensia Series in 4°, 27. Lund.
- Tuneld, E. 1909. Skånska runestensstudier. *Historisk tidskrift för Skåneland* III, 239–294.
- Vestergaard, F. 2007. Monumentale skibssætninger i Danmark og Skåne. *Kuml. Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab* 2007, 145–190.
- Wahlöö, C. 2001. *Metropolis. Årkebiskoparnas och kungarnas Lund*. Illustrerad historia. Lund.
- Weibull, J. 1966. De Skånska Landskapens Historiska och Arkeologiska Förening 1866–1966. *Ale. Historisk tidskrift för Skåneland* 1966: 2, 1–12.
- Wilson, L. 1994. *Runstenar och kyrkor. En studie med utgångspunkt från runstenar som påträffats i kyrkomiljö i Uppland och Södermanland*. Occasional Papers in Archaeology 8. Uppsala.
- Wimmer, L. F. A. 1904–05. *De danske Runemindesmærker* III. Runestenene i Skåne og på Bornholm. København.
- Wood, R. 2015 (i tryck). The pictures on the greater Jelling stone. *Danish Journal of Archaeology* 3: 1.
- Zachrisson, S. 2007. *Sankt Lars i Linköping – en tusenårig historia*. Östergötland fakta 6. Linköping.
- Zachrisson, T. 1998. *Gård, gräns, gravfält. Sammanhang kring ädelmetalldepåer och runstenar från vikingatid och tidigmedeltid i Uppland och Gästrikland*. Stockholm Studies in Archaeology 15. Stockholm.
- Øeby Nielsen, G. 2004. Runesten og religionsskifte. I: Lund, N. (red.) *Kristendommen i Danmark for 1050. Et symposium i Roskilde den 5.–7 februar 2003*. Roskilde. S. 86–94.

– 2005. De danske runestens oprindelige plads. *Kuml. Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab* 2005, 121–144.

ARKIV

Lunds universitetsarkiv, Arkivcentrum Syd: Kansliets arkiv 1666–1930/31, A 2 A: 16, protokoll från Större akademiska konsistoriet, 16 mars 1751, § 9.

Lunds universitetsbibliotek: Ivar Lindquist efterlämnade papper, fotografier.

Samling av tidningsurklipp (*Dagens Nyheter* 11 feb 1957; *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 12 feb 1957; 28 feb 1957; 20 juni 1957; 13 sep 1957; *Lunds Dagblad* 29 aug 1957; *Arbetet* 21 sep 1957).

INTERNET

Danske Runeindskrifter: Runer.ku.dk

Lunds Universitetsbibliotek, Samlingar: www.ub.lu.se/samlingar.